

BORIS BUDEN, ŽELIMIR ŽILNIK,

KUDA.ORG I OSTALI

Uvod u prošlost

Centar za nove medije_kuda.org, Novi Sad, 2013, 221 str.

TEA VIDOVIĆ

Knjiga ‘Uvod u prošlost’ djelo je koje polazi od otvorenog priznanja da ne zna što je prošlost i otvaranja sumnje u discipliniranu kompetentnost profesionalnih historičara. Ona nije temeljena na opisima povijesnih događaja koji svoje uporište temelje u historijskim knjigama, teorijama i udžbenicima, već je njena srž u sjećanju i iskustvu redatelja Želimira Žilnika. Samim time knjiga iskače iz tipičnih okvira pisanja o prošlosti koji se temelje na pravilima određenim kontrolom ‘elita njenih eksperata’ (Buden i Žilnik, 2013: 14) i otvara nove modele stvaranja zapisa o prošlosti. Knjiga nema jednog autora, već je ona djelo kolektiva *kuda.org* iz Novog Sada koji je transkribirao razgovor iz 2009. godine između Borisa Budena i Želimira Žilnika. Želimir Žilnik filmski je redatelj, predstavnik ‘Crnog vala’ – koncepta koji je skovan u društvenoj borbi i ‘koji implicira stanovitu instrumentalizaciju umjetnosti u toj borbi’ (Buden i Žilnik, 2013: 206). Boris Buden filozof je i kritičar kulture i umjetnosti, koji je osim pitanja upućenih Žilniku napisao i predgovor, uvode u pojedina poglavlja i završni dio knjige (u suradnji s ostalim članovima *kuda.org*). Buden u samom predgovoru daje naznake netipične forme i ignorancije ustaljenih oblika knjiga: poziv svakome da sudi o knjizi, amaterski jezik, grupa neimenovanih autora, forma intervjua, želja da knjiga ostane svačije dobro i pružanje otpora autoritarnoj kanonizaciji kao bogomdanom pravu institucionalizirane kulturne prakse. Knjiga je ‘uvod u problem zvan prošlost’ (Buden i Žilnik, 2013: 15) – prošlost koja više nije dimenzija vremena, nego kulturni artefakt – kulturna povijest. ‘Za ovu knjigu kulturna povijest je sama forma u kojoj nam se danas ukazuje prošlost. U mjeri u kojoj smo svjesni prošlosti, svjesni smo je kao kulture’ (Buden i Žilnik, 2013:8). Knjiga je podijeljena u dva dijela: prvi, gdje su jedan dio tekstovi nastali od strane grupe autora, a drugi dio transkript razgovora vođen između ranije spomenutih Borisa Budena i Želimira Žilnika.

Tekstovi kolektiva *kuda.org* otvaraju diskusiju o sadašnjosti kao postutopijskom vremenu koje je izgubilo svaki interes za budućnost, odnosno vremenu koje budućnost promatra iz perspektive prošlosti. Današnja kultura iskazuje nezajazljiv interes prema prošlosti, vid sjećanja materijaliziran u kulturnoj baštini. Tekst ističe Pierrea Noru i njegova tri fenomena koja su francusko društvo pomakla od historije ka sjećanju: posljedice naftne krize iz 1974. koje su zahvatile industrijske zemlje zapada – nestanak osjećaja postojanosti i stabilnosti, što je potaklo rast interesa za očuvanjem kulturne baštine; kraj de Gaullove ere

– izlazak mračnih sjećanja na potisnutu činjenicu francuske kolaboracije, čime je porastao interes za dalju i dublju prošlost Francuske; te era nakon Francuske revolucije – meteorski uspon kulta nacionalne baštine. Slični fenomeni utjecali su na jugoslavensko društvo 1970. godine – dekada restaljinizacije koja je bila obilježena naftnom krizom, okretu tradicionalnim sentimentima i iscrpljenje ideje revolucije. Posljedice su slične onima u Francuskoj: prošlost postepeno zamjenjuje povijest, jača interes za tradicionalne vrijednosti te se rađa važnost kulturne baštine. Navalu sjećanja koja je zavladała Nora naziva ‘demokratizacijom povijesti’ što je trend interesa za sjećanje koji je zahvatio šire slojeve društva, pogotovo etničke manjine kao i mnoge pojedince. Samim time povjesničari gube monopol na svoju ekskluzivnu interpretaciju prošlosti jer ‘prošlost koje se sjećaju amateri nije ništa manje autentična od one koju su spoznali povjesničari’ (Buden i Žilnik, 2013: 28). Amateri su ove vrste Boris Buden i Želimir Žilnik koji nadalje razgovaraju o sjećanjima na jugoslavensko društvo kroz tadašnju filmsku industriju: prikaz stanja društva, kulture i politike kroz događanja koja su se zbivala u krugu ljudi kojih je Želimir Žilnik bio dio – ‘filmaši’. Buden postavlja pitanja o UDBI, cenzuri, staljinizmu, Titi i JNA – a Žilnik kroz opis vlastitih životnih situacija dočarava ondašnje društvene pojave: sigurnosne provjere, pregled filmova, kulta vođe, jugoslavinstvo itd. Period o kojem Žilnik govori je od 1944. godine pa do kraja 1980-ih.

Zašto su baš Žilniku pružili tu ulogu pripovjedanja o ovom tipu prošlosti? ‘Jer, na jedan neponovljivi način dijeli i artikulira iskustvo traume: realnost povijesne regresije, jalovost kritike, lažljivost javnosti, ispraznost znanja, potkupljivost umjetnosti i naposljetku, rasulo društvo u ratu i zločinu. Ali i zato što pred realnim zlom nije nikada ustuknuo, niti mu je okrenuo leđa. Naprotiv, otpočetka do kraja gledao mu je u oči’ (Buden i Žilnik, 2013: 11). Amatersko svjedočanstvo o prošlim vremenima regije bivše Jugoslavije razlog je zbog kojeg vrijedi iščitati tekst koji je kolektiv *kuda.org* pripremio.

Završni dio knjige progovara o hegemonijalnom narativu našeg vremena: ‘Sudbina pojedinca je u rukama samog pojedinca, ovisna isključivo o njegovim sposobnostima i talentima, odnosno o njegovoj spremnosti da te svoje sposobnosti i talente stavi na kušnju, točnije, izloži konkurenciji’ (Buden i Žilnik, 2013: 178). Današnje vrijeme globalno neoliberalnog kapitalizma pomiče sudbine pojedinaca čineći ih tako vertikalno mobilnima, odnosno pojačavajući i smanjujući njihove talente i sposobnosti ovisno o tome gdje se nalaze na toj vertikali. Kakve su posljedice tog fenomena za današnje društvo? Individualnost, kompetencija, konkurentnost, natjecanje, važnost razvoja. Egzistencija u društvu koje vrednuje Zapad kao original, a sve ostalo kao prijevode (Buden i Žilnik, 2013). Kako se pojedinac snalazi u tome i koliko energije posjeduje za promjenu kojoj u nekom trenutku može težiti?

‘Ukoliko je istok ime za zaborav, onda je taj zaborav prije svega zaborav revolucije’ (Buden i Žilnik, 2013: 221). Zaborav na kolektiv, horizontalnu mobilnost, važnost iskustva i propitivanje ustaljenih kanona. ‘Je li doista istina da su seksualna emancipacija i, kao njena posljedica, reforma odnosa među spolovima, isključivo zapadni fenomen...? Je li istina da nekadašnja ‘komunistička’ društva

Istoka nisu nikada iskusila nešto slično?' (Buden i Žilnik, 2013: 219). Autori pozivaju da umjesto spekulacija o nepredvidivoj budućnosti bacimo pogled na zaboravljenu prošlost koja postoji u svakom amateru, te možda kroz njihova sjećanja i iskustva uspijemo izgraditi vlastiti uvid u prošlost.